

ІСТОРИОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1920 — 1930-ИХ РОКІВ

Автор запропонованої статті аналізує стан наукової розробки теми державної регламентації шлюбно-сімейних відносин у радянській Україні 1920 — 1930-их років.

Ключові слова: державна регламентація, шлюб, сім'я, особистість.

На сучасному етапі розвитку української державності важливого значення набуває вивчення соціальної історії у площині якої лежить розвиток сімейних відносин. Адже вони є основоположними у життєдіяльності суспільства і регулюють соціальні, демографічні, побутові та світоглядні тенденції громадськості.

У процесі еволюції сім'я завжди адаптувалася до історичних умов, устрою життя і соціального порядку, але в радянські часи зміни були продиктовані регламентаційною політикою влади більшовиків, а не природним розвитком. Це змінило звичний ритм існування сім'ї та шлюбно-сімейних відносин і негативно вплинуло на тенденції їх розвитку як у 1920 — 1930-их роках так і в послідуючі десятиліття. Тож, дослідження еволюції державно-сімейних відносин у радянській Україні становить значну цінність для об'єктивного відтворення минулого, рефлексує до сучасності, окреслюючи визначальні орієнтири в розв'язанні шлюбно-сімейних проблем сьогодення.

Метою дослідження є аналіз стану історіографічного розроблення теми «Державна регламентація шлюбно-сімейних відносин у радянській Україні 1920-1930-их років».

Виділяючи безпосередньо процеси, події й факти державних змін у шлюбно-сімейних відносинах, ми зверталися до вітчизняної та зарубіжної історіографії, архівних документів, які дозволили реконструювати реальні події, відслідковувати тенденції схожих подій і явищ. Спеціальних узагальнених розвідок із історії державної регламентації шлюбно-сімейних відносин у радянській Україні 1920 — 1930-их років досі немає, проте окремі аспекти цієї теми розглядалися у працях різних авторів

Сучасні українські дослідники в розвитку історіографії окреслюють різноманітні етапи розвитку історичної науки [10]. У зв'язку з цим вітчизняну історіографію нашої проблеми можна поділити на чотири періоди: література 1920-их років (у цей час соціально-економічна дійсність ставила більшовиків перед фактом неможливості повного перетворення шлюбу й сім'ї та передачі їх господарських і виховних функцій державі. Проте ступінь регламентації не зменшувався, а лише переходив в іншу стадію розвитку, а саме — перетворювався з прямого впливу на опосередкований); публікації 1930-их років (це пік обмежень, які застосовувала держава по відношенню до всіх сфер життя загалом і шлюбно-сімейних відносин зокрема.

Здійснюючи сімейну політику, радянська влада створювала необхідні важелі соціального управління під час таких процесів, як розкуркулення, голодомор, масові репресії тощо. Але в офіційних документах подібні явища замовчувалися); матеріали 1940 — 1980-их років (цей період у суспільному житті українців позначився загальною державною шаблонністю. Розвиток нових регламентаційних шаблонів відбувався відтепер у рамках поступової лібералізації суспільства. Проте особливістю названого періоду є поява історичних розвідок, особливо етнографічних, хоча вони не відповідали рівню історичних подій радянської доби); сучасні праці дослідників — 1991-ий — 2011 роки (стрімко розвиваються нові типи відносин інституту сім'ї й держави, формуються демократичні підходи до спільного взаємоіснування, а процес регламентації шлюбу та сім'ї зазнає правового регулювання. Водночас тенденційні зміни відбуваються й у дослідженні нашої проблеми. З-під завіси недоступних раніше архівних документів з'являються маловідомі факти, що стимулюють і полегшують умови дослідження таких та подібних тем).

Так, перший період наукового розроблення окреслений хронологічними рамками 1920-их років. На перше місце в історіографії проблеми виходять історико-партійні дослідження марксистського спрямування, де відповідні теоретичні погляди стають основою для методології партійно-класового тракту «Святе сімейство, або Критика критичної критики проти Бруно Бауера і компанії» велике місце займала критика класиками сутності буржуазних сімейних стосунків та нерівноправності жінок [16, с. 406-429].

Ф. Енгельс у «Походженні сім'ї, приватної власності та держави» подав нове бачення проблем держави, суспільства і сім'ї, де остання при комунізмі мала існувати як господарська одиниця, оскільки приватне домашнє господарство поступово повинно перерости в суспільну галузь праці [7]. У роботах В. Леніна «Держава і революція», «Розвиток капіталізму в Росії» порушувалося питання про створення нового суспільства за рахунок зміни в міжособистісних стосунках у суспільстві та сім'ї й формування докорінно нової особистості [14, с. 542-552].

Історіографія проблеми формувалася під впливом наукових статей, листів та промов К. Маркса, Ф. Енгельса і В. Леніна. Завдяки цим матеріалам, ми дізнаємося про критичне ставлення марксистів до чинних законів щодо шлюбу та розлучення, становища жінки у сім'ї, в суспільстві в дореволюційний період, про заплановані зміни в період соціалістичної розбудови країни [15].

Особливість публікацій, які з'явилися впродовж першого періоду історіографії, полягала в тому, що вони були переповнені пропагандою обов'язкової руйнації сім'ї, покликаної зреалізувати мету — якнайшвидше передати господарські та виховні функції сім'ї державі. Основою стала агітація за звільнення жінок від впливу сім'ї, домашнього господарства, залучення жіноцтва до суспільної праці, поширення державного контролю над вихованням підростаючого покоління тощо. Офіційні теоретики, політики і суспільні діячі того часу В. Ленін, М. Бухарін, Є. Преображенський, О. Коллонтай, І. Арманд, Н. Крупська та інші. виступили реформаторами радянського суспільства.

Отже, класики марксизму заклали концептуальні засади програми соціалістичних перетворень у галузі шлюбно-сімейних відносин, що базувалися на таких основних принципах: 1) поширення ідеї обов'язкової руйнації сім'ї; 2) регулювання шлюбно-сімейних взаємин державою; 3) зміни в стосунках між

суспільством та сім'єю; 4) передача господарських і виховних функцій сім'ї державі; 5) боротьба за особистість та створення «нової» людини; 6) «розкріпачення» жінки й звільнення її від домашнього господарства; 7) усупільнення побуту тощо.

У середині 1920-их років в українській історіографії закладалися концептуальні основи розуміння регламентаційних перетворень у сфері шлюбно-сімейних відносин. Це діставало свій вияв у зміні поглядів на роль сім'ї в суспільстві, її місце у розвитку радянської держави та прагнення влади контролювати виховання підростаючого покоління. Про появу негативних наслідків більшовицької пропаганди обов'язкової руйнації сім'ї з усіма притаманними їй рисами дізнаємося зі сторінок праці О. Спенкова «Сім'я і будівництво соціалізму». Її автор не лише схарактеризував результат антисімейної політики для радянського суспільства, а й розглянув причини відмови держави від ідей руйнування сім'ї: «Поки ще слабка держава, поки ще мало розвинені суспільні форми, до тих пір сім'я не може бути щент знищена» [21, с. 57].

Важливе місце в історіографії проблеми займає праця О. Вольфсона, який стверджував, що збереження радянської сім'ї як первинного суспільного осередку — вимушена необхідність, зумовлена тим, що держава в перехідну епоху від капіталізму до соціалізму ще не в змозі прийняти на себе її функції. Автор називав причини часткового збереження старих сімейних норм, як первинного компромісу, визначав наслідкові явища цього процесу — подальші «якісні» перетворення інституту сім'ї шляхом формування нових типів відносин [4].

У цілому згадані вище праці мали здебільшого описовий характер, а їх структура була досить одноманітною. На особливу увагу з-поміж них заслуговує робота професора М. Рубінштейна, який писав про небезпечність та зухвалість більшовицьких перетворень ще у 1918 році: «Обмеження теплого почуття батьківських стосунків у суспільному вихованні може легко привести до атомізації й роздроблення людей» [20, с. 41].

Друга половина 1920-их років у державній регламентації шлюбно-сімейних відносин у радянській Україні здебільшого була періодом поглибленого розвитку системи відносин між сім'єю і державою, сім'єю і школою, сім'єю і церквою тощо. Про таку систему йшлося в працях К. Дашевова, М. Кустеляна, Д. Деперта, М. Кричевської, І. Курицького, Я. Ряппо, Г. Гринька, Н. Крупської, П. Духно, А. Калашникова, М. Енштейна, Я. Галана, Т. Кононова, Г. Железногорського [6]. Загалом, ці автори розглядали сім'ю як суперницю влади в боротьбі за особистість, а головне — як перепону масовому поширенню революційних ідеалів і цінностей.

Про роль нового сімейного побуту в подальшому розвитку шлюбно-сімейних відносин, утвердженні рівноправних позицій жінки та чоловіка в суспільстві, вихованні підростаючого покоління, про побутову обрядовість, що супроводжувалася боротьбою з традиціями, патріархальним ладом, ішлося в розвідках С. Каплуна, Я. Бранденбургського, А. Сольца, М. Криленка, С. Прилуцького, А. Слєпкова, Н. Андреєва, П. Штейнберга, Л. Троцького [9] та інших.

З початком другого періоду (1930 роки) в історіографії інтерес до перетворень шлюбу і сім'ї майже зникає. Натомість з'являються праці з тенденційно-

упередженим ставленням до шлюбно-сімейних відносин. У роботах Н. Гроссгейма, С. Древеншиського, І. Дєдова, І. Біляєва, А. Агронського, Б. Дмитрієва, С. Гарбузова [15] та інших порушені питання про боротьбу з класовим ворогом у сім'ї, роль сім'ї в процесі колективізації та побудови соціалістичного господарства на селі, місце шлюбно-сімейних відносин у вихованні комуністичної молоді.

У середині 1930-их років більшовики у своїй практиці відмовилися наслідувати марксистську теорію відмирання сім'ї. Лозунг «сім'я — для людини» замінили на принцип «людина — для сім'ї». Це стало можливим завдяки відродженню цінностей патріархальної сім'ї: забороні абортів, обмеженню розлучень, невизнанню незарєстрованих шлюбів, підвищенню уваги до «моральності» при призначенні на відповідальні посади тощо. Таке коло питань викликало нову хвилю досліджень. З-поміж них слід виділити праці Н. Крупської, С. Ейсмана [11] та інших. Автори детально тлумачили статті Сімейного кодексу УСРР, наголошували на особливому значенні жінки і дитини в суспільстві. Проте ідеологічні нашарування не дозволили їм критично аналізувати причини змін та їх наслідки.

З 1940-их років розпочинається третій період у радянській історіографії регламентації шлюбно-сімейних відносин, коли виявляється інтерес до цієї проблеми в ракурсі не стільки державної регламентації, скільки державної «опіки», «турботи» та «захисту» інституту сім'ї. У працях М. Рейхеля, Г. Свердлова, Г. Матвєєва [19] та інших розглядався стан шлюбно-сімейних відносин у зв'язку з масштабними людськими втратами в роки війни. Значне місце автори присвятили державній пропаганді зміцнення сім'ї за рахунок збільшення її членів — новонароджених дітей.

У 1950-і роки не втратили актуальності питання прямих чи опосередкованих проблем сім'ї та школи. Досліджували їх І. Білодід, М. Грищенко [2] й інші. Домінуючою залишалася тема державної допомоги матері та дитині. Питання державної регламентації шлюбно-сімейних відносин у попередній період (1920 — 1930-і роки) дістали своє відображення в працях Є. Мельника «Охорона інтересів матері та дитини у радянському законодавстві» [17], Б. Білошапка і С. Беккера «Охорона материнства в СРСР. До 40-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції» [1] та інших.

На рубежі 1950 — 1960-их років у радянській Україні склалася несприятлива демографічна ситуація і демографічна політика була зведена до трьох важелів державного тиску: економічного, адміністративно-юридичного, соціально-психологічного (грошова й матеріальна допомога на дітей, сприяння середньодітним сім'ям, формування демографічних ідеалів) з тим, щоб установити новий формат шлюбно-сімейних відносин. Провідними вченими у цій галузі Р. Каперовською, Ф. Кудрявцевим, А. Харчевим [8] та іншими досліджувалися не лише наслідки, а й причини демографічної ситуації.

У 1970-і роки зріс інтерес до проблем сім'ї з боку педагогічних, психологічних, соціальних, демографічних, філософських та юридичних наук. Популяризуються праці Н. Ніжинського, А. Макаренка, М. Ярошевського [18], у яких розкривалися завдання виховання в радянській родині на основі комуністичних вимог, розроблених у програмі КПРС та інших партійних

документах, і наголошувалося на тому, що школа була і залишається найбільш важливим фактором сімейного виховання, бо саме вона формує особистість.

Сучасне вивчення проблеми (четвертий період) охоплює 1991-ий — 2011 роки створило умови для розвінчування міфу про державну «опіку», «турботу» і «захист» інституту сім'ї з боку радянської держави. Про структуру, юридичну базу та функціонування репресивно-карального механізму, трагічні сторінки у долях сімей військових, комсомольських кадрів, заможних селян, представників інтелігенції частково йдеться у працях С. Кульчицького, Г. Касьянова, В. Даниленка, І. Біласа, С. Білокося, Д. Табачника, І. Усенка, Ю. Шаповала [12] та інших. Дослідники звертаються до опису соціальних подій, психологічного стану суспільства, сім'ї й тим самим допомагають розкривати маловідомі факти з історії державної регламентації шлюбно-сімейних відносин.

Пріоритет у розвідках про державну регламентацію шлюбно-сімейних відносин 1920 — 1930-их років належить російським науковцям А. Вишневському, О. Дорохіній [3]. Так, російський дослідник А. Вишневський удається до виокремлення різних видів сім'ї (патріархальна сім'я — до 1917 року; суспільна — 1920 — 1960 років; егалітарна — 1960–1970 років; перехідна — 1970–1980 років; авторитарна — 1980 — 1990 років; демократична — 1990 роки — до сьогодні). Критикуючи період 1920–1930-их років за пригнічення та спотворення шлюбно-сімейних відносин, автор указує: «Використання колективу як засобу знеособлення і нівелювання особистості, культ колективного, а не індивідуального розвитку, усупільнення приватного життя («...») — все це («...») у нових умовах отримало подальший потворний розвиток» [3, с. 239].

Використовуючи літературу та джерела радянського періоду, а також спираючись на допоміжні історичні дисципліни, О. Дорохіна вдається до аналізу модернізації шлюбно-сімейних відносин з початку утворення радянської держави до сьогодення, досліджує рівень сімейних змін у СРСР 1920–1930-их років, процес відтворення населення тощо.

У контексті порушеної нами проблеми слід виділити роботу Г. Лаврик. На основі архівних документів і досліджень вітчизняних та зарубіжних учених авторка з'ясовує сутність і загальні особливості юридичного регулювання права людини на свободу совісті й віросповідання. В аспекті свого дослідження вона розглядає процес відокремлення церкви від держави і висвітлює створення державної системи реєстрації шлюбів та інших актів громадянського стану, що є невід'ємним складником нашої теми [21].

Отже, історіографічний аналіз свідчить, що проблема шлюбно-сімейних відносин привертала увагу, але переважно в контексті подієвого осмислення процесів регламентаційного характеру держави. Тісний зв'язок із соціально-політичними проблемами українського суспільства надав її вивченню ідеологічного нашарування, зумовив упереджені висновки. Важливо наголосити, що доробок попередніх дослідників створив підґрунтя для подальшого вивчення проблеми, виявив слабко висвітлені або невивчені компоненти, що дозволило визначити низку перспективних напрямів подальшого вивчення теми.

Список використаної літератури

1. Белошاپко П.А. Охрана материнства в СССР. К 40-летию Великой Октябрьской Социалистической революции / П.А. Белошاپко, С.М. Беккер. — Л.: Медгиз, 1957. — 20 с.

2. Білодід І. 40 років радянської освіти в Україні І. Білодід. — К.: Знання, 1957. — 30 с.; Грищенко С. Сорок років розвитку радянської школи в Українській РСР // Розвиток народної освіти і педнауки в Українській РСР (1917 — 1957 рр.) / С. Грищенко. — К.: Радянська школа, 1957. — 217 с.
3. Вишнеvский А. Серп и рубль: консервативная модернизация в СССР / А. Вишнеvский. — М.: ОГИ, 1998. — 432 с.; Дорохина О.В. Партийно-государственная идеология социалистических преобразований семьи в послереволюционной России // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. — 1996. — №2. — С. 78-87.
4. Вольфсон С.Я. Социология брака и семи / С.Я. Вольфсон. — Минск, 1929. — 379 с.
5. Гроссгейм Н. О массовых появлениях вредителей / Н. Гроссгейм. — М., 1930. — 26 с.; Ильинский И. Право и быт / И. Ильинский. — М. — Л.: СПб, 1925. — 127 с.; Древеншицкий С. За боевое участие комсомола в чистке партии / С. Древеншицкий. — М.: Политиздат, 1933. — 40 с.; Дедов И. Колхозная бригада / И. Дедов, А. Погорелов, А. Филиппов, А. Кладчиков. — Воронеж: Коммуна, 1933. — 72 с.; Біляєв І. Товариські суди в колгоспах / І. Біляєв, А. Агронський. — Б.м.: Видання Зінов'євського райколгоспоб'єднання, 1931. — 26 с.; Дмитриев Б. Организация труда в колхозах: Результаты обследования колхозов / Б. Дмитриев. — Воронеж: Коммуна, 1930. — 118 с.; Гарбузов С. Комуністичне виховання молодого покоління: Керівники партії про комуністичне виховання та комуністичний дитячий рух; [упоряд. С. Гарбузов, К. Попов] / С. Гарбузов. — Х. — О.: Молодий більшовик, 1932. — 127 с.
6. Дешевов К. Як радвлада охороняє права матері та дитини / К. Дешевов. — Х.: Державне видавництво України, 1-а друкарня ДВУ ім. Г.І. Петровського, 1927. — 80 с.; Кустелян М. Женский труд на Украине: Сборник статей / Народный Комиссариат по труду УССР; [Сост. Шульман]; под ред. М. Кустелян. — Полтава: Вопросы труда, 1926. — 89 с.; Десперт Д. Раскрепощение женского труда: Сборник для изб-читален, клубов и женкружков / Д. Десперт. — М. — Л.: Госиздат, 1926. — 136 с.; Детское право Советских республик: Сборник действующего законодательства о детях; [сост. М.П. Кричевская, И.И. Курицкий]; под ред. Ю.П. Мазуренко. — Х.: Юридическое изд-во Наркомата УССР, 1927. — 67 с.; Ряппо Я. Що дала Жовтнева революція в галузі освіти на Україні / Я. Ряппо. — Х., 1928. — 113 с.; Гринько Г. Чергові завдання радянського будівництва у царині освіти. Вип. 1 / Г. Гринько. — К., 1920; Крупська Н.К. Педагогічні твори: в 10 т. / Н.К. Крупська. — К., 1963. — Т. 8: — 491 с.; Духно П. Школа на селі та її громадянська роль / П. Духно. — Одеса, 1926. — 30 с.; Педагогическая энциклопедия; под ред. А. Калашникова, М. Энштейна: в 3-х т. — М., 1927. — Т. 1: — 1158 с.; Галан Я. Антирелигиозная пропаганда в школе / Я. Галан, Т. Кононов. — М.: Политиздат, 1926. — 163 с.; Железнодорожский Г. Радянська влада і церква / Г. Железнодорожский. — Х.: Юридичне видавництво Наркомату України, 1928. — 63 с.
7. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності та держави / Ф. Енгельс. — К.: Політвидав України, 1981. — 186 с.
8. Каперовська Р. Деякі норми законодавства про сім'ю і шлюб потрібно переглянути // Радянське право. — Київ, 1960. — № 1. — С. 91-92; Кудрявцев Ф.А. Діюче законодавство про шлюб й сім'ю потребує деяких змін // Радянське право. — К., 1959. — № 3. — С. 90-92; Харчев А.Г. Брак и семья в СССР / А.Г. Харчев. — М.: Мысль, 1964. — 325 с.
9. Каплун С. Современные проблемы женского труда и быта / С. Каплун. — М.: Вопросы труда, 1924. — 88 с.; Семья и новый быт / Я.Н. Бранденбургский [та ін.]. — М.: Политиздат, 1926. — 38 с.; Андреев В. Что нужно деревне? Необходимые и вполне выполнимые улучшения крестьянского быта и крестьянского хозяйства; под ред. Слепкова. — 2-е издание, переработанное / В. Андреев, П. Штейнберг. — Л.: Изд-во

- Ленинградського Губисполкома, 1927. — 118 с.; Троцкий Л. Вопросы быта. Эпоха культурничества и её задачи / Л. Троцкий. — М., 1923. — 24 с.
10. Колесник І.І. Українська історіографія (ХУІІІ — поч. ХХ ст.): [хавч. посіб. для вузів] / І.І. Колесник. — К.: Генеза, 2000. — 256 с.; Коцур В.П. Історіографія історії України: [курс лекцій]. / В.П. Коцур, А.П. Коцур. — К., 1996. — 127 с.; Калакура Я.С. Українська історіографія: [курс лекцій] / Я.С. Калакура. — К.: Генеза, 2004. — 496 с.
  11. Крупська Н.К. Жінка — рівноправний громадянин СРСР: Збірник статей і промов / Н.К. Крупська. — К.: Партвидав, 1937. — 71 с.; Ейсман С.В. Правова охорона матері та дитини / С.В. Ейсман. — К.: Советское строительство и право, 1937. — 125 с.
  12. Кульчицький С.В. 1. Демографічні наслідки голодомору 1933 року в Україні. 2. Всесоюзний перепис 1937 року в Україні. Документи та матеріали / НАНУ Український інститут історії України / С.В. Кульчицький. — К., 2003. — 192 с.; Кульчицький С.В. Ціна «великого перелому» / С.В. Кульчицький. — К.: Україна, 1991. — 430 с.; Касьянов Г.В. Сталінізм і українська інтелігенція (20 — 30-і рр.) / Г.В. Касьянов, В.М. Даниленко. — К., 1991; Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920 — 1930-их рр.: соціальний портрет та історична доля / Г.В. Касьянов. — К.: МП «Глобус»: МП «Вік», 1992. — 175 с.; Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917 — 1953 / І.Г. Білас. — К., 1994. — 725 с.; Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917 — 1941 рр.): Джерелознавче дослідження / С. Білокінь. — К., 1999. — Т. 1. — 446 с.; Усенко І.Б. Позасудова репресія. Як це починалося // Комуніст України. — 1990. — № 2. — С. 43-53; Шаповал Ю.І. У ті трагічні роки: Сталінізм на Україні / Ю.І. Шаповал. — К.: Політвидав України, 1990. — 143 с.
  13. Лаврик Г.В. Правове регулювання свободи совісті, віросповідання і діяльності релігійних організацій у радянській Україні (1919 — 1929 рр.) / Г.В. Лаврик. — Полтава: АСМІ, 2006. — 367 с.
  14. Ленин и революция. Учение о государстве и задачи пролетариата в революции. — М.: Госполитиздат, 1940. — 144 с.
  15. Маркс К. Про комуністичну революцію / К. Маркс, Ф. Енгельс. — К.: Політвидав, 1976. — 592 с.
  16. Маркс К. Святе сімейство, або Критика критичної критики проти Бруно Бауера і компанії / К. Маркс, Ф. Енгельс. — К.: Держполітвидав, 1958. — 228 с.
  17. Мельник Є.Ф. Охорона інтересів матері та дитини у радянському законодавстві / Є.Ф. Мельник. — К., 1954. — 39 с.
  18. Неженский Н.П. А.С. Макаренко и педагогическая школа / Н.П. Неженский. — К.: Радянська школа, 1976. — 262 с.; Ярошевский М.Г. Психология в XX столетии. Теоретические проблемы психологической науки. Изд 2-е, дополненное / М.Г. Ярошевский. — М.: Политиздат, 1974. — 447 с.
  19. Рейхель М.О. Законодательство советской семьи. — Ч. 1: Советское право в период Великой Отечественной войны; под ред. И.Т. Голякова / М.О. Рейхель. — М., 1948. — 190 с.; Свердлов Г.М. Советский суд в борьбе за укрепление семьи. Стенограмма из Указа Президиума Верховного Совета СССР от 8 июля 1944 года. — Учебные записки. Вып 2 / Г.М. Свердлов. — 1948. — С. 107-116; Матвеев Г.К. Радянське законодавство про шлюб і розлучення / Г.К. Матвеев. — К.: Політвидав, 1949. — 23 с.
  20. Рубинштейн М.М. Семейное или общественное воспитание / М.М. Рубинштейн. — М., 1919. — 41 с.
  21. Спенков О. Семья и строительство социализма // Быт и молодёжь / О. Спенков. — М., 1926. — 57 с.

T. A. Lakhach

**ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ БРАЧНО-СЕМЕЙНЫХ
ОТНОШЕНИЙ В СОВЕТСКОЙ УКРАИНЕ 1920 — 1930-Х ГОДОВ**

Автор предлагаемой статьи анализирует состояние научной разработки темы государственной регламентации брачно-семейных отношений в советской Украине 1920 — 1930-х годов.

Ключевые слова: государственная регламентация, брак, семья, личность.

T. O. Lakhach

**HISTORIOGRAPHIC ASPECTS OF THE PROBLEM OF STATE
REGULATION OF MATRIMONIAL RELATIONSHIPS IN THE SOVIET
UKRAINE OF THE 1920 — 1930S**

The author of the given article analyses the level of researching the problem of the state regulation of matrimonial relationships in the Soviet Ukraine in the 1920 — 1930s.

Words key: state regulation, marriage, marriage, family, personality.

Надійшла до редакції 27 лютого 2012 року